

Цитування:

Даценко П. Х. Музична освіта Житомира періоду творчості у місті Віктора Косенка (До 125-річчя від дня народження). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 3. С. 219-225.

Даценко Петро Харитонович,
кандидат мистецтвознавства,
викладач-методист Житомирського музичного
фахового коледжу ім. В.С.Косенка,
заслужений діяч мистецтв України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9196-7342>

Datsenko P. (2021). Music education of Zhytomyr in terms of the creative period of Victor Kosenko in the city (dedicated to the 125th anniversary of his birth). *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 3, 219-225 [in Ukrainian].

**МУЗИЧНА ОСВІТА ЖИТОМИРА ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТІ У МІСТІ
ВІКТОРА КОСЕНКА (ДО 125-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Мета статті – дослідження музичної освіти Житомира напередодні та у період творчого шляху у вказаному місті Віктора Косенка. **Методологія** роботи ґрунтується на застосуванні аналітичного, системного, біографічного методів, за допомогою яких виявлено місце і значення постаті В.Косенка в процесі розвитку музичної культури Житомира під час життя і творчості композитора у цьому місті в період 1918-1929 рр. Метод мистецтвознавчого аналізу дозволив дослідити особливості тенденцій в освітньому музичному рухові того періоду, зокрема соціокультурні та мистецькі чинники формування музичної освіти та її позиціонування в контексті музичного життя вказаного періоду. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що вперше проаналізовано та оцінено рівень розвитку музичної освіти Житомира періоду перебування у місті відомого композитора В.Косенка (1918-1929), що вплинуло на подальший розвиток освітньої та культурної галузей Житомирщини. **Висновки.** У статті окреслені особливості музичної освіти Житомира напередодні та у період творчості у місті Віктора Косенка. Встановлено, що на початку минулого століття Житомир був одним із важливих культурно-освітніх центрів Правобережної України, де діяли училища й гімназії, духовна і учительська семінарії, а також десятки навчальних закладів різних спеціалізацій. Виявлено, що однією з найперших в Україні у Житомирі відкрилася публічна бібліотека, театр, а також кінотеатри. З'ясовано, що перебування у Житомирі було для В.Косенка унікальною можливістю знаходитися в українському (а не російському чи польському) осередку (після Варшави й Петербургу, де переважала міська культурна традиція, орієнтована різновекторно (не лише українська, а й європейська культура). Для української музики були важливо позиціонувати себе як європейську. Також для був свого роду прихисток для композитора від контролю радянської влади, він мав можливість заглиблюватися у себе, знайти свій стиль.

Ключові слова: Житомир, Житомирщина, Волинь, музика, музична освіта, Віктор Косенко, Житомирський період, педагогічна діяльність, училище.

Datsenko Petro, candidate of Art History, lecturer-methodist of Zhytomyr Music Vocational College of Victor Kosenko, Honored Artist of Ukraine

Music education of Zhytomyr in terms of the creative period of Victor Kosenko in the city (dedicated to the 125th anniversary of his birth)

The purpose of the article is to study the music education of Zhytomyr on the eve and during the creative path in the specified city of Viktor Kosenko. Research methodology. **The methodology** of work is based on the application of analytical, systematic, biographical methods, which revealed the place and significance of the figure of V. Kosenko in the development of the musical culture of Zhytomyr during the life and work of the composer in this place in 1918-1929. Features of tendencies in the educational musical movement of that period, in particular, sociocultural and artistic factors of formation of music education and its positioning in the context of musical life of the specified period. **The scientific novelty** of the article is that for the first time the level of development of music education in Zhytomyr during the stay of the famous composer V. Kosenko (1918-1929) was analyzed and evaluated, which influenced the further development of educational and cultural branches of Zhytomyr region. **Conclusions.** The article outlines the peculiarities of music education in Zhytomyr on the eve and during the period of creativity in the city of Viktor Kosenko. It is established that at the beginning of the last century Zhytomyr was one of the important cultural and educational centers of the Right Bank of Ukraine, where there were schools and gymnasiums, theological and teacher's

seminaries, as well as dozens of educational institutions of various specializations. It was found that one of the first in Ukraine in Zhytomyr opened a public library, theater, and cinemas. It was found out that the stay in Zhytomyr was a unique opportunity for V. Kosenko to be in Ukrainian (and not Russian or Polish) center (after Warsaw and St. Petersburg, where the urban cultural tradition prevailed, oriented differently) (not only Ukrainian but also European culture). It was important for Ukrainian music to position itself as European, and for the composer to have a kind of shelter from the control of the Soviet government, he had the opportunity to delve into himself, to find his own style.

Keywords: Zhytomyr, Zhytomyr region, Volyn, music, music education, Victor Kosenko, Zhytomyr period, pedagogical activity, school.

Актуальність теми дослідження. Наприкінці 2021 року виповнюється 125-та річниця від дня появи на світ Віктора Степановича Косенка (народився 11 /23/ листопада 1896 р.) – видатного українського композитора, піаніста й педагога. Житомирський період (1918-1929), на який припадає остаточне оформлення таланту цього діяча як композитора-лірика, виконавця-піаніста, а також педагога, характеризувався суперечливими тенденціями становлення української музичної культури. У цей період були створені зразки камерної вокальної й інструментальної музики, ряд пісень, хорів і солоспівів, а також симфонічних творів високої художньої цінності. Вони виявили професійну майстерність В.Косенка як композитора, а також інноваційне спрямування його музики. Високе громадське визнання творчості майстра підтверджене значним числом публікацій про його здобутки, видані у наступні десятиліття.

У регіональному вимірі важливо, що коли центральні міста Російської імперії, насамперед Санкт-Петербург, були охоплені буремними революційними подіями, за яких людина мистецтва цілком могла зазнати репресій, В.Косенко покинув Петроград. Тому Житомир став для нього де-факто «містом-рятівником». Власне, саме тут В.Косенко сформувався як майстер-композитор і виконавець. Початок музично-громадського життя видатного композитора припало на час розпаду Російської імперії. Його життєвим кредо стала культурна пропаганда української та зарубіжної класичної музики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх наукових розвідок про творчість В. Косенка слід вказати праці таких авторів, як О. Іванова [7], І. Копоть, Г. Мокрицький [10, 11], О. Машута [13], Л. Романюк [17]. Регіональному виміру розвитку культурно-освітньої сфери Житомира на початку ХХ століття присвячені роботи таких науковців, як П. Даценко [5], О. Жуковський [6], М. Нівельт [15], С. Пультер, О. Березюк [16]. У 2005 році вийшли матеріали Всеукраїнської науково-

практичної конференції, присвячені 100-річчю Житомирського музичного училища ім. В. С. Косенка [3].

Метою наукової розвідки є дослідження музичної освіти Житомира напередодні та у період творчого шляху у вказаному місті Віктора Косенка.

Виклад основного матеріалу. Місце Житомира у складі Російської імперії (до 1917 р.), у період Визвольних змагань (1917-1921 рр.) й УСРР (з 1921 р.) визначалося як територіальним наближенням до Києва (місто було найближчим із західного напрямку), а з іншого боку – культурним і географічним прагненням до Європи.

Освітня галузь Житомира у вказаний період була пов'язана з політикою радянського режиму, що жорстко взяв курс на інноваційні освітні ідеологеми й цінності. Водночас, попри певне поступове підвищення загальної грамотності тощо, за умов перехідного режиму від старого ладу (Російської імперії), нові освітні підходи у багатьох випадках викликали нерозуміння місцевого населення.

Важливим компонентом освіти Житомира у вказаний період була музична освіта, тісно пов'язана із музичним життям. Початок ХХ ст. являв собою класичний період в історії української камерно-інструментальної музики. У зазначений період вітчизняними композиторами, у т.ч. вихідцями із Житомира, була створена значна кількість творів, що у подальшому ввійшли до золотого фонду вітчизняної музики, використовуючись для різних виконавських складів: дуетів, тріо, квартетів тощо.

Музиканти розпочинали чи продовжували власну кар'єру у Житомирі різними шляхами: одні народилися у цьому краї й сформувалися на Житомирщині як творчі особистості, інші приїжджали сюди на гастролі і через деякий час лишалися.

Саме у першій третині ХХ століття формувався імідж Житомира як музичного міста, де щороку проходили тривалі за часом оперні антрепризи, проходили гастролі Й. Гофмана, М. Ерденка, О. Міхаловського. Важливо, що протягом усієї своєї історії

розвитку Житомирське музичне училище виступало у статусі не лише закладу професійної освіти музикантів, але й як потужний культурно-просвітницький центр. Через відкриті концерти за участю викладачів та їх учнів, а також шляхом безпосереднього спілкування з ними громадськість міста активно долучалася до музичного мистецтва.

Оскільки станом на першу половину ХХ століття багато талановитих діячів культури сполучали власне музичне мистецтво із викладацькою діяльністю, так само і багато музикантів, котрі приїжджали до Житомира до і після подій 1917 року, працювали викладачами, поєднуючи свою творчу діяльність із міським музичним училищем. Загалом у ході роботи цього закладу пройшла зміна багатьох поколінь педагогів (в цілому – декілька сотень митців). Їх приклад і педагогічний хист сприяв передачі музичного таланту й обдарованості до молодих поколінь – і так далі – саме таким чином формувалися фахові «династії».

Радянська держава, накопичивши значні матеріальні ресурси, розпочала будівництво соціалізму. Це супроводжувалося відповідними масштабними культурними заходами – «соціалістичними змаганнями», «ударництвом» тощо. Із 1924 року була запроваджена обов'язкова початкова освіта, паралельно відбувалася робота над українським словником. Просвітницькій роботі сприяли численні літературні угруповання («Аспанфут», «ВАПЛІТЕ», «Гарт», «Ланка», «Марс», «Молодняк», «Нова генерація», «Плуг»), діяльність яких розповсюджувалася і на регіон Житомира.

Що стосується процесів українізації, то вони сприяли відродженню національної музичної культури, що підтверджується оцінками сучасних мистецтвознавців (О. Берегова): «Українська музична культура 1920-х років розвивалася в атмосфері значного стильового та жанрового розшарування, оновлення засобів музичної виразності відповідно до модерних тенденцій часу» [1, 123].

Серед важливих європейських трендів, які впливали на культурномузичне життя Житомира на початку ХХ століття, була сецесія, що являє собою художній напрямок у мистецтві й архітектурі початку ХХ століття в Європі, варіант модерну.

У зазначений період сецесія стала помітним явищем як «стиль, що набув своєї чіткої іконографії, свою алхімію слова, свій міф сонця» [12, 112]. Представники вокальної

лірики нашої країни зверталися до поезії європейських і російських символістів, зокрема творчості представників «Молодої музи» (П. Карманський, Б. Лепкий, О. Луцький, В. Пачовський, С. Твердохліб). Т. Булат характеризувала цю тенденцію наступним чином: «зростання майстерності в передачі психологічних нюансів свідчило про нову естетичну якість творчості порівняно з попереднім етапом розвитку мистецтва... А тематична звуженість суто ліричних творів компенсувалась безпосередністю почуттєвого відбиття, конкретизацією неповторноіндивідуальних художніх деталей» [2, 184-185].

Кінець 1920 – початок 1930-х років був періодом посилення цензури в СРСР, що було проявом значно більш драматичних процесів – підготовкою до трагічної розправи з українською національною інтелігенцією в період сталінських репресій. Абсолютна більшість із тих митців, які пережили цей період, не змогли протистояти тиску з боку каральної системи і поступилися власними мистецькими й ідейними позиціями й принципами.

Приїзд В. Косенка до Житомира став визначною культурною подією для цього міста, яка збагатила музичне життя усього регіону на тривалий період (майже на десятиліття). Перебування у Житомирі було для В. Косенка унікальною можливістю знаходитися в українському (а не російському чи польському) осередку (після Варшави й Петербургу, де переважала міська культурна традиція, орієнтована різновекторно: не лише українська, а й європейська культура). Для української музики було важливо позиціонувати себе як європейську. Також це був свого роду прихисток для композитора від контролю радянської влади, він мав можливість заглиблюватися у себе, знайти свій стиль.

Житомирський період творчості В. Косенка виявив те, що цей видатний композитор і музичний виконавець, а також педагог посідає особливо місце у культурі нашої країни першої половини ХХ ст. Важливо, що талант В. Косенка формувалася на зламі епох – до- і післяреволюційної, що зумовило еkleктику його творчості, тяжіння як до тонкої ліричної архітектоники творів, так і до відображення у музиці подій революції й післяреволюційного облаштування нової країни.

Першопричиною творчого таланту В. Косенка була не лише його природня

обдарованість, але й педагогічна майстерність Олександра Міхаловського – викладача В. Косенка у Варшаві. Відповідним чином витоки школи О. Міхаловського беруть свій початок у творчості учня Ф. Шопена – Кароля Мікулі.

У житомирський період Віктор Косенко викладає фортепіано у музичній школі на базі колишнього Житомирського імператорського музичного товариства (училища), а також бере участь у концертній діяльності як акомпаніатор і сольний піаніст. Відтак Житомир стає важливим центром регіонального музичного життя усієї Правобережної України.

Естетична насолода від музики В. Косенка безпосередньо пов'язана із тим, що його творчість де-факто стала апогеєм мистецьких пошуків епохи 1920-х років, в межах якої новий час диктував нові правила мистецької й ціннісної суспільної атмосфери. В. Косенко як видатний композитор, вихований на реалістичних традиціях, вважав, що найбільш пріоритетним завданням є надання українському мистецтву високого рівня професіоналізму – для того, щоби наблизити його до світового рівня. Це було вельми важливим завданням, адже у радянський період відзначався пошук нових інноваційних методів і форм, що не завжди належним чином сприймалося міжнародною музичною спільнотою. Тому високопрофесійна творчість В. Косенка якраз і була тим ланцюжком, який поєднав мистецькі підходи вітчизняної та європейської художніх шкіл у рамках Житомирського осередку музичної освіти.

Крім того, важливим питанням було формування позитивного ставлення населення радянської України до музичного мистецтва, із чим В. Косенко блискуче впорався у ході своїх гастролей по східних регіонах України.

Оскільки творчість В. Косенка охоплює майже усі жанри, його увагу привертала політико-громадянський пафос, духовний світ сучасника, романтика праці. Репертуар В. Косенка у житомирський період його життєвого шляху включав крім власних доробків твори (у т.ч. квартети, квінтети, секстети) Арєнського, Бєтховєна, Глінки, Дворжака, Лятошинського, Мендельсона, Моцарта, Мясковського, Прокоф'єва, Равєля,

Рахманінова, Рєвущького, Рославця, Рубінштейна, Сен-Санса, Скорульського, Стравінського, Чайковського, Шубєрта, Шумана [4, 94]. Твори самого В. Косенка найчастіше виконувалися на його щорічних авторських концертах.

Із позицій нинішнього часу можна стверджувати, що авторські концерти, тобто салонне музикування В. Косенка проводилося у загальному ідейно-тематичному спрямуванні пізнього романтизму, який розвивався у загальному контексті й естетичній наповненості європейського романтизму. Адже саме для романтичного стилю в Європі власне і належить традиція імпровізації.

Перший авторський концерт В. Косенка, як відомо, відбувся у 1922 році. Якщо упродовж першого відділу програми композитор виконував твори Шопєна, то у другому В. Косєнко виконував власні твори. У цей час він починає гастролювати по території УСРР, його ім'я стає відомим і популярним. Зрештою, успішні авторські концерти В. Косєнка почали супроводжуватися схвальними рецензіями з боку мистецтвознавців, що свідчило про визнання таланту композитора не лише творчого, але й виконавського.

У ході концертів В. Косєнко намагався слїдувати гаслу, відповідно до якого невдалою інтерпретацією можна було применшити досягнення композитора – шляхом демонстрації його традиційних творчих прийомів і приховування того, що є притаманним даній творчїй особистостї.

Серед найбільш характерних прикладів – інтерпретація В. Косєнком творів С. Рахманїнова, під час якої формувалися нехарактерні риси манєрності, порушувалася широта розвитку фрази, а також фактурний баланс – зокрема виділявся лише один верхній голос (замість двох), ігнорувалася бас тощо. Цими прикладами досить багата виконавська палїтра В. Косєнка.

Житомир справді став де-факто другою батьківщиною В. Косєнка. У цей період формуються основні засади його творчїй спадщини. За спогадами Д. Й. Бараш (Кольчинської), «він проживав у Житомирі всього трохи більше 10 років, але якщо згадати, що Віктор Степанович помер на 42-му році життя, активною композиторською діяльністю займався приблизно два десятиліття (10 років житомирського і 10 років кїївського)», то це не здається перебільшенням, адже саме в Житомирі він прийшов до думки про своє композиторське покликання, створив етапні твори» [7, 16].

Слїд також згадати оцінки житомирського періоду творчостї В. Косєнка з боку Павла Тичини, з яким композитор познайомився у ходї гастролей до Харкова. П. Тичина був переконаний, що «в музичних творах на мої

слова композитор тонко і майстерно поєднав лірику з героїкою...Цікаво мені тут відзначити, з якою майстерністю Віктор Степанович відтворив у своїй музиці сяйво місяця над селом. І що чудесно, відтворив одним лише музикальним штрихом» [4, 173].

Житомирський період супроводжувався формуванням базових засад творчого стилю видатного митця, що виявилось як у його композиторській діяльності, так і в ході виступів і просвітницької роботи. При цьому він активно вдавався до поєднання багатьох стилів та інструментальних прийомів. Така еkleктика як у досліджуваній період, так і в більш ранні часи була притаманна багатьом композиторам-класикам – причому як на території сучасної України, так і за кордоном [1, 125].

Саме на 20-ті роки минулого століття, тобто період проживання майстра у Житомирі, припадає час повноцінного оформлення креативного і виконавського, а також педагогічного потенціалу цього видатного діяча музичного мистецтва. У житомирський період відбувається остаточне оформлення творчого стилю В. Косенка, що характеризувався багатогранністю й тематичним різноманіттям та охопив практично усі жанри музичного мистецтва. Ціннісними рисами його творчості у житомирський період стають політичний і громадянський пафос, духовний світ людей, романтика праці. Вибір саме цих аксіологічних категорій є логічним, оскільки нова соціалістична епоха вимагала змін від суспільної свідомості.

Важливо, що до виконавського репертуару В. Косенка відносилися твори Л. ван Бетховена, Е. Гріга, Ф. Ліста, Ф. Шуберта, Ф. Шопена, а також П. Чайковського. Разом із сольними виступами проходили постійні концерти фортепіанного тріо, в якому, крім В. Косенка, брали участь скрипаль В. Скороход і віолончеліст В. Коломойцев.

Під час житомирського періоду роботи В. Косенка були також притаманні широка ерудиція, а також майстерність і високий професіоналізм – за умов додержання відданості класичному стилю музичного мистецтва. При цьому він творчо використав заклик більшовицької влади взяти участь у культурних перетвореннях в радянській Україні і здійснювати просвітницьку діяльність у робітничих колективах, установах і організаціях. Під впливом гастролей та розширення власного життєвого досвіду

В. Косенко зазнав еволюції власного мислення, яке пройшло шлях від екзальтованих настроїв у його перших фортепіанних романсах і п'єсах – до актуальних громадянських тем і життєствердних образів у симфонічних композиціях патріотичного спрямування.

Як відомо, житомирський період творчості В. Косенка завершується у

1929 році, коли він переїжджає до Києва, обійнявши посаду викладача Музично-драматичного інституту імені Лисенка (у подальшому реорганізованого у консерваторію).

Наприкінці періоду творчості В. Косенка у Житомирі відбувалися помітні зміни. У його творчому доробку все більше місце займає звертання до етнографічних джерел, зокрема народних мелодій. У сполученні із ними В. Косенко створює власні оригінальні мелодії пісень, солоспівів і хорів, що є наближеними до народних. Така позиція була справді виграшною, оскільки радянська влада усіляким чином заохочувала звертання саме до народних джерел.

Освітньо-педагогічну спадщину В. Косенка продовжили його послідовники, у т.ч. на теренах Житомирщини, для яких виконавська парадигма видатного композитора стала взірцем для наслідування (це були такі діячі, як В. Антонюк, В. Буймистер, Б. Гмиря, М. Гришко, М. Кондратюк, М. Ліпінська, Л. Лобанова, А. Мокренко, Л. Остапенко, Д. Петриненко, Б. Руденко, Л. Руденко). Завдяки зусиллям цих та інших діячів камерна вокальна лірика В. Косенка стала поширеною у закладах освіти й концертних залах, формуючи концептуальні засади музичного життя України.

Творчість В. Косенка, як відзначають дослідники, характеризувалася вибором настроїв романсів, оскільки вони формували специфічний душевний світ особистості, формуючи її особливу культуру почуттів та філософську оцінку світу, що супроводжувалося моральним самовдосконаленням.

Висновки. Проаналізувавши особливості музичної освіти Житомира напередодні та у період творчого злету в місті Віктора Косенка, слід вказати таке. На початку минулого століття Житомир був одним із важливих культурно-освітніх центрів Правобережної України, де діяли училища й гімназії, духовна і учительська семінарії, а також десятки навчальних закладів різних спеціалізацій. Однією з найперших в Україні у Житомирі

відкрилася публічна бібліотека, театр, а також кінотеатри.

Починаючи із середини XIX століття, в Україні була започаткована тенденція проведення концертних сезонів з активним залученням гастролерів. Що стосується українських музикантів-виконавців й музикантів-педагогів, то вони активно писали власні твори, активно запозичуючи досвід європейських композиторів. Для розвитку інтеграційних зв'язків культурномузичного життя центра Волинської губернії з європейським мистецтвом важливо, що житомирські музиканти являлися випускниками провідних консерваторій Санкт-Петербурга, Праги, Лейпцига, Берліна та інших міст.

Упродовж житомирського періоду творчості В. Косенко створив високі і прекрасні за своєю художньою цінністю зразки камерної вокальної та інструментальної музики, ряд пісень, хорів і солоспівів, а також кілька симфонічних творів, що надали майстерному композитору широке громадське визнання.

Література

1. Берегова О. М. Борис Лятошинський та Ігор Белза у Київській консерваторії на початку 1920-х років. Часопис Національної Музичної Академії України ім. П. І. Чайковського: зб. ст. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2011. Вип. 2 (11). С.123-131.
2. Булат Т. Український романс. Київ : Наукова думка, 1979. 320 с.
3. В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині Житомирщини: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю Житомир. муз. училища ім. В. С. Косенка (24-26 берез. 2005 р.) / М-во культури і мистецтв України, Упр. культури Житомир. облдержадмін., Житомир. муз. училище ім. В. С. Косенка. Житомир : Вид. Марини Косенко, 2005. 128 с.
4. В.С. Косенко у спогадах сучасників / упоряд.: А.В. Косенко. Київ : Музична Україна, 1967. 566 с.
5. Даценко П. Мистецька та просвітницька діяльність митців в умовах полікультурних традицій Житомирщини у XIX першій третині XX століття. В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині Житомирщини : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю Житомир. муз. училища ім. В. С. Косенка (24-26 берез. 2005 р.) / М-во культури і мистецтв України, Упр. культури Житомир. облдержадмін., Житомир. муз. училище ім. В. С. Косенка. Житомир : Вид. Марини Косенко, 2005. С. 33-39.
6. Жуковський О. І. Етнічні меншини Правобережної України у 20-ті роки XX століття: суспільно-політичний та культурний розвиток:

[Монографія]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 180 с.

7. Іванова О. А. Архів В.С. Косенка (1896–1938) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Рукописна та книжкова спадщина України. 2019. Вип. 24. С. 5-20.
8. Ільницька М. В. На хвилях музики в минулу далечінь круїз : статті. Київ : КИТ, 2006. С. 209-213.
9. Композитори України та української діаспори : довідник. Київ : Музична Україна, 2004. 352 с.
10. Копоть І. Є, Мокрицький Г. П. Віктор Косенко і Житомир : ілюстрована краєзнавча і музикознавча розповідь / ілюстрації Сергія Глябчука. Житомир: Журфонд, 1996. 32 с.
11. Копоть І. Є. Віктор Косенко. Романи житомирського періоду. В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині Житомирщини : наук. збірник / ред.-упор. Н. І. Качоровська, П. Х. Даценко. Житомир : Косенко, 2005. С. 14-21.
12. Легенький Ю. Український модерн. Київ, 2004. 304 с.
13. Машута О. І. Віктор Косенко в Харкові В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині-Житомирщини : наук. збірник / ред.-упор. Н. І. Качоровська, П. Х. Даценко. Житомир : Косенко, 2005. С. 27-32.
14. Музыка в провинции. Русская музыкальная газета. 1904. № 9. С. 251; 1905. № 37. С. 856; 1905. № 39. С. 930; 1910. № 3. С. 89; 1910. № 20-21. С. 502; 1910. № 28-29. С. 625.
15. Нівельт М. Актуальні проблеми музичного навчання. В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині Житомирщини : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю Житомир. муз. училища ім. В. С. Косенка (24-26 берез. 2005 р.) / М-во культури і мистецтв України, Упр. культури Житомир. облдержадмін., Житомир. муз. училище ім. В. С. Косенка. Житомир : Вид. Марини Косенко, 2005. С. 88-94.
16. Пультер С. О., Березюк О. С. З історії розвитку культури і мистецтва на Житомирщині. Поліський дивосвіт : література рідного краю: Житомирщина : посіб.-хрестоматія в 2-х ч. Ч. I : критичний огляд / за ред. С. О. Пультера. – Житомир : Полісся, 2000. Розд. XIII. С. 499-517.
17. Романюк Л. Деякі проблеми розвитку музичної пам'яті. В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині Житомирщини : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю Житомир. муз. училища ім. В. С. Косенка (24-26 берез. 2005 р.) / М-во культури і мистецтв України, Упр. культури Житомир. облдержадмін., Житомир. муз. училище ім. В. С. Косенка. Житомир : Вид. Марини Косенко, 2005. С. 99-105.
18. Русская музыкальная газета. 1908. № 46.
19. Шамаєва К. І. Із плеяди житомирських митців. Митці. Освіта. Час: з архівних джерел. Житомир : Косенко, 2005. С. 62-69.
20. Шамаєва К. І. Чеські музиканти на Волині. Митці. Освіта. Час: з архівних джерел. Житомир : Косенко, 2005. С. 92-97.

21. Яковенко Л. Деятельность Житомирского отделения Императорского Русского Музыкального Общества (ИРМО) на страницах «Русской музыкальной газеты» (1894-1918). Митець - культура - виміри часу. Міжнародні наукові читання 2017 в Музеї Бориса Лятошинського в Житомирі : зб. статей / ред.-упор. І. Є. Копоть. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2017. С. 114-130.

References

1. Beregova, O.M. (2011). Borys Lyatoshynsky and Igor Belza at the Kyiv Conservatory in the early 1920s. Chasopys Natsionalnoi Muzychnoi Akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho: zb. st. Kyiv: NMAU named after P.I. Tchaikovsky, 2 (11), 123-131 [in Ukrainian].
2. Bulat, T. (1979). Ukrainian romance. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
3. V.S. Kosenko and cultural and artistic traditions of Volyn Zhytomyr region: materials All-Ukrainian. scientific-practical conf., dedicated. 100th anniversary of Zhytomyr. music. school named after V.S. Kosenko (March 24-26, 2005). Ministry of Culture and Arts of Ukraine, Upr. culture of Zhytomyr. Regional State Administration, (2005). Zhytomyr. music. school named after V.S. Kosenko. Zhytomyr: Type. Maryny Kosenko [in Ukrainian].
4. V.S. Kosenko in the memories of contemporaries. (1967). Ed.: A.V. Kosenko. Kyiv: Musical Ukraine [in Ukrainian].
5. Datsenko, P. (2005). Artistic and educational activities of artists in the multicultural traditions of the Zhytomyr region in the XIX first third of the XX century. V. S. Kosenko and cultural and artistic traditions of Volyn Zhytomyr region: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference dedicated to the 100th anniversary of Zhytomyr music school named after V.S. Kosenko. Ministry of Culture and Arts of Ukraine, Manag. culture of Zhytomyr. Regional State Administration, Zhytomyr. music. school named after VS Kosenko. Zhytomyr: Type. Marini Kosenko, 33-39 [in Ukrainian].
6. Zhukovsky, O.I. (2013). Ethnic minorities of the Right Bank of Ukraine in the 20s of the twentieth century: socio-political and cultural development. Zhytomyr: ZhSU Publishing House. I. Franko [in Ukrainian].
7. Ivanova, O.A. (2019). Archive V.S. Kosenko (1896–1938) in the funds of the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after VI Vernadsky. Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy, 24, 5-20 [in Ukrainian].
8. Ilnytska, M.V. (2006). On the waves of music in the past, a cruise: articles. Kyiv: KIT, 209-213 [in Ukrainian].
9. Composers of Ukraine and the Ukrainian diaspora: a handbook (2004). Kyiv: Musical Ukraine [in Ukrainian].
10. Kopot, I.E., Mokrytsky, G.P. (1996). Viktor Kosenko and Zhytomyr: illustrated local lore and musicology story. Zhytomyr: Zhurfond [in Ukrainian].
11. Kopot, I.E. (2005). Victor Kosenko. Romances of the Zhytomyr period. VS Kosenko and cultural and artistic traditions of Volyn-Zhytomyr region: science. collection. Zhytomyr: Kosenko, 14-21 [in Ukrainian].
12. Legenky, Yu. (2004). Ukrainian modernism. Kiev [in Ukrainian].
13. Mashuta, O.I. (2005). Victor Kosenko in Kharkov VS Kosenko and cultural and artistic traditions of Volyn-Zhytomyr region: science. collection N.I. Kachorovskaya, P.H. Datsenko. (Eds.). Zhytomyr: Kosenko, 27-32 [in Ukrainian].
14. Music in the province. Russian music newspaper. (1904). № 9. P. 251; 1905. № 37. P. 856; 1905. № 39 pp. 930; 1910. № 3. P. 89; 1910. № 20-21. P. 502; 1910. № 28-29. P. 625. [in Ukrainian].
15. Nivel't M. (2005). Actual problems of music education. V. S. Kosenko and cultural and artistic traditions of Volyn Zhytomyr region: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference dedicated to the 100th anniversary of Zhytomyr music school named after V.S. Kosenko. Zhytomyr: Type. Marini Kosenko, 88-94 [in Ukrainian].
16. Pulter S.O., Berezyuk, O.S. (2000). From the history of culture and art in Zhytomyr region. Polissya wonderland: literature of the native land: Zhytomyr region: textbook in 2 parts Part I: critical review. Zhytomyr: Polissya, 499-517 [in Ukrainian].
17. Romanyuk L. (2005). Some problems of musical memory development. V. S. Kosenko and cultural and artistic traditions of Volyn Zhytomyr region: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference dedicated to the 100th anniversary of Zhytomyr music school named after V.S. Kosenko. Ministry of Culture and Arts of Ukraine, Manag. culture of Zhytomyr. Regional State Administration, Zhytomyr. music. school named after VS Kosenko. Zhytomyr: Type. Marini Kosenko, 99-105 [in Ukrainian].
18. Russian musical newspaper. 1908. № 46 [in Russian].
19. Shamayeva, K.I. (2005). From the constellation of Zhytomyr artists. Artists. Education. Time: from archival sources. Zhytomyr: Kosenko, 62-69 [in Ukrainian].
20. Shamayeva K.I. (2005). Czech musicians in Volyn. Artists. Education. Time: from archival sources. Zhytomyr: Kosenko, 92-97 [in Ukrainian].
21. Yakovenko L. (2017). Activities of the Zhytomyr branch of the Imperial Russian Music Society (IRMO) on the pages of the "Russian Music Newspaper" (1894-1918). Artist - culture - dimensions of time. International scientific readings 2017 at the Borys Lyatoshynsky Museum in Zhytomyr: coll. Articles. Zhytomyr: Type O.O. Evenok, 114-130 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 10.05.2021
Отримано після доопрацювання 31.05.2021
Прийнято до друку 03.06.2021*